

3e kwartaal 2018

In deze publicatie is aandacht voor de Nederlandse overheidsfinanciën in internationaal perspectief. Daarnaast wordt ook een overzicht gegeven van de ontwikkelingen van de overheidsfinanciën in het derde kwartaal van 2018.

INHOUD

Lage uitgaven zorgen voor hoog overschot	2
Toezicht op overheidsfinanciën van Europese lidstaten	4
Minder dan helft van EU-landen binnen EMU-normen	5
Renteverschillen op overheidsschuld in Europa toegelicht	7
Collectievelastendruk Nederland onder EU-gemiddelde	10
Recente publicaties en cijfers	12

Afdeling Overheidsfinanciën en Consumentenprijzen
Contact CBS Persdienst CBS Infoservice
persdienst@cbs.nl [infoservice online](#)
tel: 088 570 7070 tel: 070 337 4444
Datum 24 december 2018

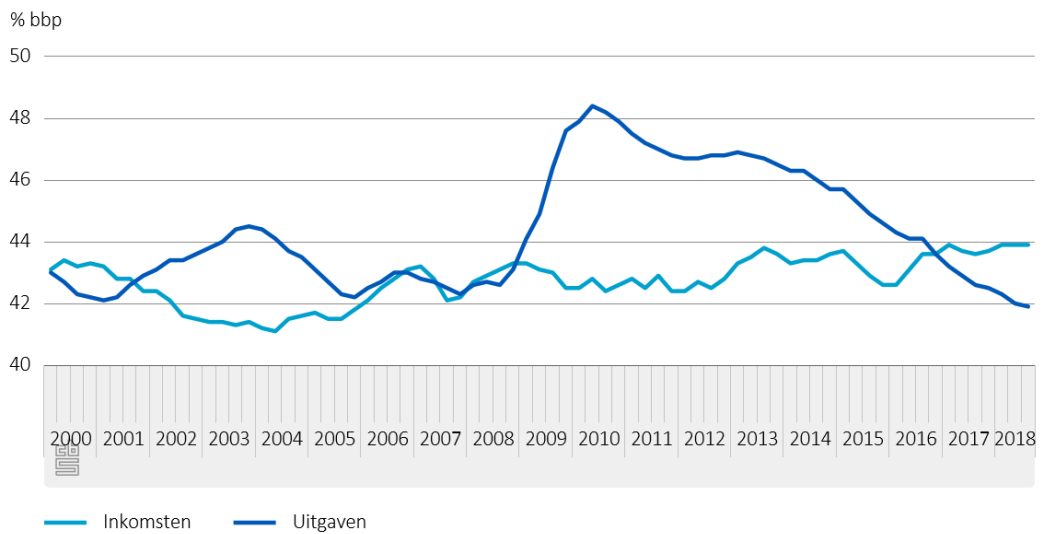
www.cbs.nl | Volg ons op Twitter, Facebook en Instagram @statistiekcb

Lage uitgaven zorgen voor hoog overschot

Het overheidssaldo op jaarbasis, gemeten vanaf het vierde kwartaal van 2017 tot en met het derde kwartaal van 2018, bedraagt 2,1 procent van het binnenlands product (bbp). Over de eerste drie kwartalen van 2018 liggen de inkomsten van de overheid nu bijna 12 miljard euro hoger dan de uitgaven. De overheidsschuld is in dezelfde periode met ruim 15 miljard euro gedaald. De schuldquote, de overheidsschuld als percentage van het bbp, komt uit op 52,9 procent bbp.

De overheidsinkomsten lagen voor het vierde kwartaal op rij hoger dan de uitgaven, wat in dit kwartaal resulteert in een begrotingsoverschot van 1 miljard euro. Op jaarbasis, berekend als de som van vier kwartalen, liggen de inkomsten nu op 43,9 en de uitgaven op 41,9 procent bbp. De uitgaven als percentage van het bbp liggen hiermee op een historisch laag niveau. Voor heel 2018 (inclusief het vierde kwartaal) rekent het CPB in de decemberraming op een begrotingsoverschot van 1,1 procent bbp.

Figuur 1. Overheidsinkomsten en -uitgaven

[StatLine: Overheidsfinanciën; kerncijfers](#)

De inkomsten stegen in het derde kwartaal met ruim 4 miljard euro ten opzichte van hetzelfde kwartaal in 2017 naar een totaal van 78,7 miljard euro. De hogere inkomsten van de overheid in het derde kwartaal zijn vooral toe te schrijven aan een stijging van de inkomsten uit belastingen en sociale premies, die 3,4 miljard euro hoger zijn dan in hetzelfde kwartaal vorig jaar. Dit betreft voornamelijk de inkomsten-, vennootschaps- en dividendbelasting. Daarnaast vallen dit kwartaal de hogere inkomsten van boetes op. Deze bedragen dit kwartaal 1,4 miljard euro, dit is bijna twee keer zo veel als het bedrag dat in het derde kwartaal van vorig jaar werd geïnd. Dit hangt voornamelijk samen met een getroffen schikking met ING van 775 miljoen euro vanwege nalatigheid bij het voorkomen van witwassen.

Kerncijfers Overheid

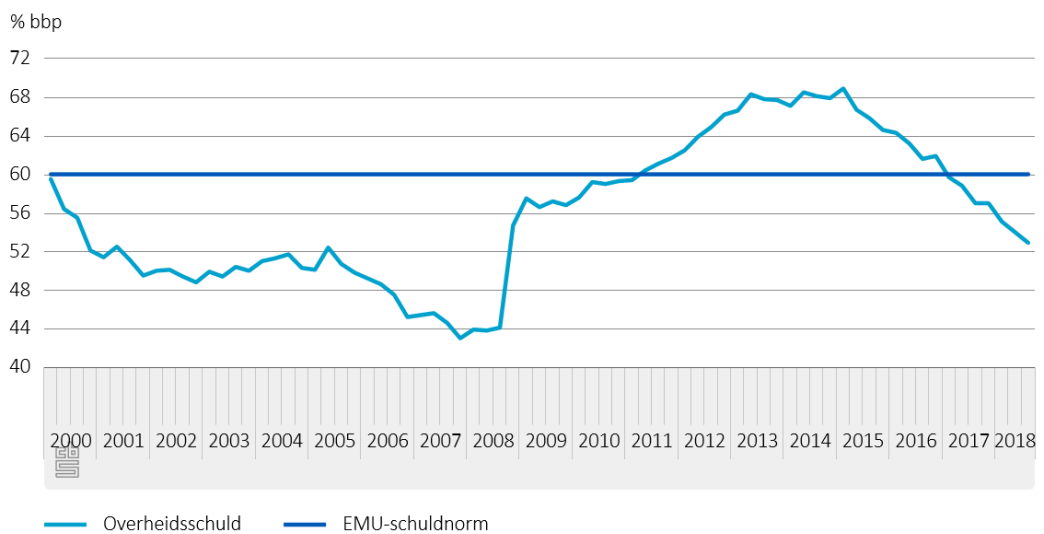
	2017	2018			
		III	IV	I	II
	miljard euro				
Inkomsten	74,7	83,0	89,2	84,9	78,7
Uitgaven	75,2	79,1	79,3	84,1	77,7
Saldo	-0,5	3,9	9,9	0,9	1,1
Overheidsschuld	416,1	419,8	411,5	407,9	404,5
	% van bbp¹⁾				
Saldo	1,0	1,2	1,6	1,9	2,1
Overheidsschuld	57,0	57,0	55,1	54,0	52,9

¹⁾ Op jaarbasis, gemeten als de som van vier kwartalen.

[StatLine: Overheidsfinanciën; kerncijfers](#)

De uitgaven stegen in het derde kwartaal met 2,5 miljard euro ten opzichte van een jaar eerder naar een niveau van 78 miljard euro. Ook in eerdere kwartalen van 2018 was de groei van de uitgaven minder groot dan de groei in inkomsten. Doordat ook het bbp toeneemt in 2018 zijn de uitgaven op jaarbasis als percentage van het bbp op een historisch laag niveau.

Figuur 2. Schuldquote

[StatLine: Overheidsfinanciën; kerncijfers](#)

De overheidsschuld is in het derde kwartaal met ruim 3 miljard euro gedaald, ongeveer gelijk aan de afname in het vorige kwartaal. Hiermee komt de overheidsschuld uit op bijna 405 miljard euro. De schuldquote neemt in het derde kwartaal met 2,1 procentpunt af naar 52,9 procent bbp. Hiermee voldoet Nederland ruimschoots aan de Europese schuldnorm van 60 procent bbp. Het CPB rekt in zijn decemberraming op een schuldquote van 52,7 procent bbp aan het eind van 2018.

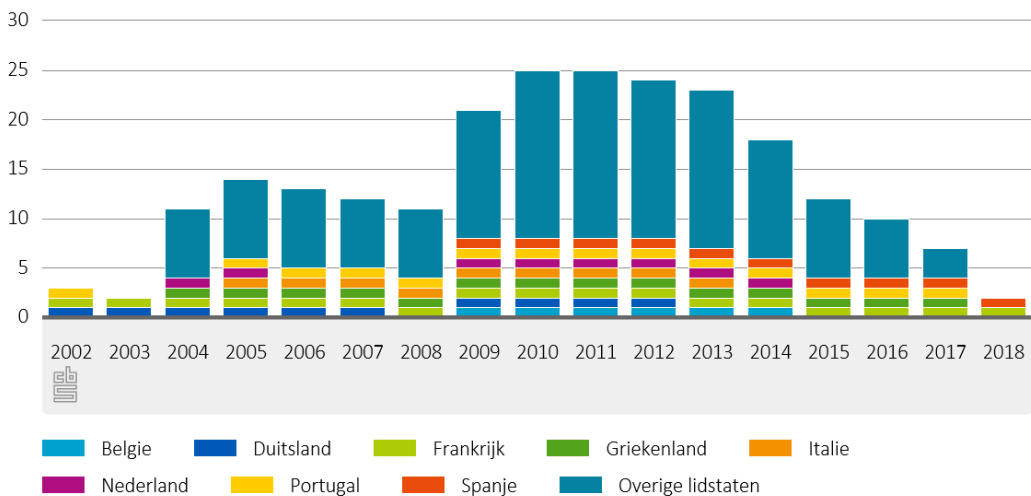
Toezicht op overheidsfinanciën van Europese lidstaten

Binnen de Europese Unie (EU) worden de overheidsfinanciën van lidstaten door de Europese Commissie beoordeeld aan de hand van criteria die zijn vast gelegd in het Stabiliteits- en groeipact (SGP). Er wordt zowel gekeken naar de gerealiseerde uitkomsten als naar begrotingen van lidstaten.

Het in 1992 gesloten Verdrag van Maastricht bepaalt dat de lidstaten van de EU zich moeten houden aan de zogenaamde EMU-normen voor het overheidstekort (maximaal 3 procent bbp) en overheidsschuld (maximaal 60 procent bbp aan het eind van een kalenderjaar). Deze normen werden ingesteld omdat bij verdere samenwerking van de lidstaten solide overheidsfinanciën als een vereiste worden gezien voor financiële stabiliteit en toekomstige economische groei. Het toezicht op deze normen wordt uitgevoerd door de Europese Commissie (EC) volgens regels die in 1997 zijn vast gelegd in het SGP. Het toezicht is daarna nog verscheidene malen aangepast. Daarbij is onder andere meer ruimte gemaakt om bij het handhaven van de begrotingsregels meer rekening te houden met de economische situatie van lidstaten.

Het toezicht op de overheidsfinanciën is gesplitst in een preventieve en een correctieve arm. De preventieve arm richt zich op het voorkomen van het overschrijden van de normen voor tekort en schuld. Hierbij wordt gekeken naar het zogenaamde structurele begrotingstekort op de middellange termijn en naar de groei van de overheidsuitgaven. Het structurele begrotingstekort is het begrotingstekort waarbij eenmalige inkomsten en uitgaven niet worden meegenomen en waarbij voor het bepalen van het begrotingstekort wordt uitgegaan van een economie die in evenwicht is. Hiervoor berekent de EC voor elke lidstaat het maximaal toegestane structurele tekort, ook wel de Middellange Termijndoelstelling (MTD) genoemd. Voor Nederland bedraagt de MTD voor 2019 een maximaal tekort van 0,5 procent bbp.

Figuur 3. Aantal lidstaten in de buitensporigtekortprocedure (BTP)

Naast de preventieve arm bestaat het toezicht uit een correctieve arm. Lidstaten worden in de correctieve arm geplaatst wanneer zij onvoldoende haast maken met het voldoen aan de EMU-normen. Nederland zat van 2009 tot en met 2014 in de correctieve arm omdat het tekort buiten de normen viel. Lidstaten in de correctieve arm komen in de zogenaamde buitensporige-tekortprocedure (BTP) terecht. Momenteel zit Nederland weer in de preventieve arm. Spanje is de enige lidstaat die nog in de BTP zit. De BTP van Frankrijk is in de loop van 2018 afgesloten en Frankrijk zit momenteel weer in de preventieve arm.

Eind 2018 beoordeelde de EC de ingediende begrotingen voor 2019. De begroting van Italië was hierbij een twistpunt tussen de nationale regering en de Commissie, omdat Italië zich met het ingediende begrotingstekort naar het oordeel van de Commissie onvoldoende houdt aan het terugdringen van de overheidsschuld van 130 procent bbp naar de EMU-schuldnorm. Als de Commissie had besloten de BTP tegen Italië te starten, zou dit de eerste keer zijn dat dit gebeurt vanwege het niet voldoen aan de schuldnorm in plaats van de tekortnorm. Na aanpassingen aan de begroting heeft de Commissie besloten voorlopig geen BTP tegen Italië te starten.

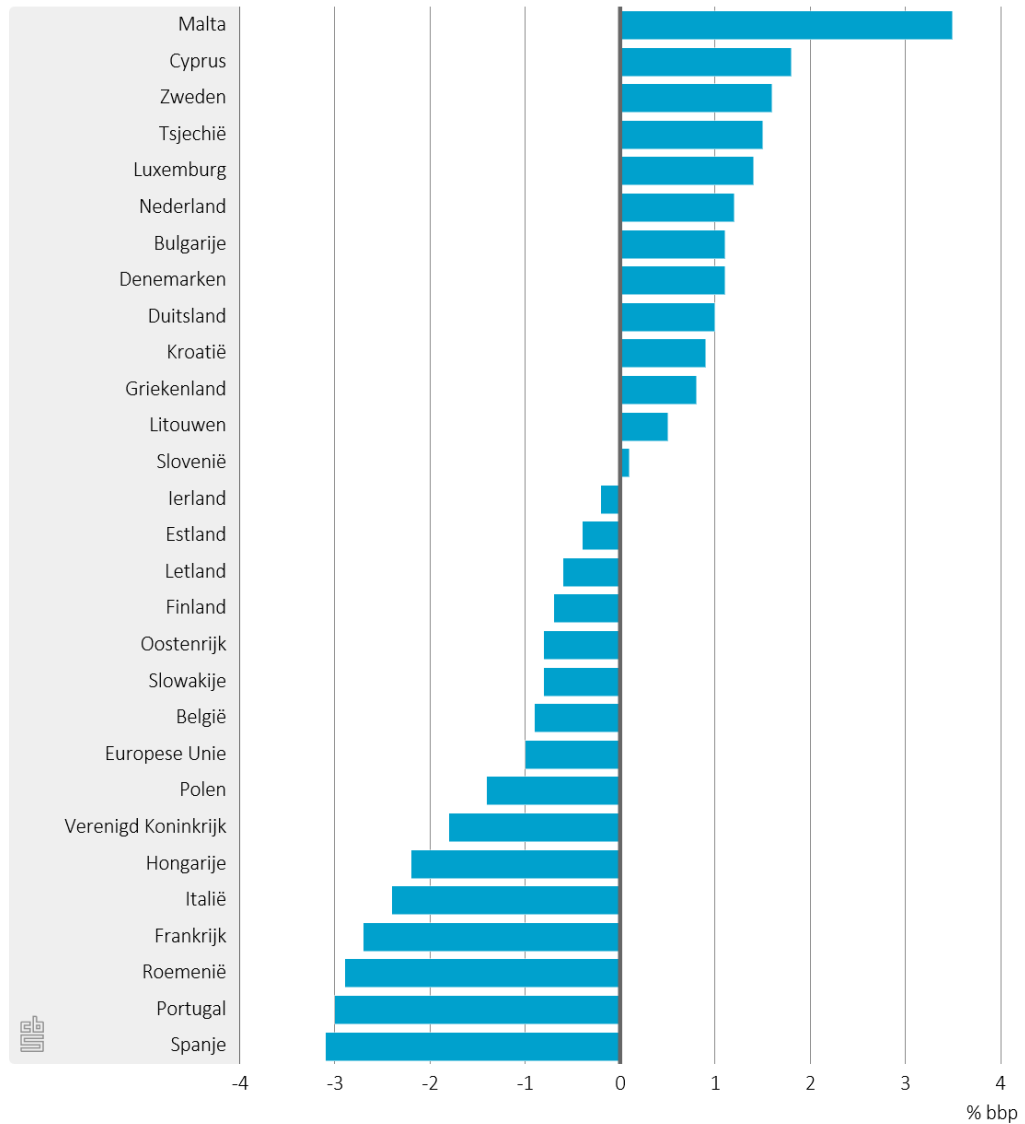
Om het toezicht te kunnen uitoefenen zijn lidstaten verplicht de Europese Commissie van informatie te voorzien over de overheidsfinanciën. Dit gaat onder andere via de zogenaamde BTP-tabellen, die in Nederland door het CBS worden samengesteld. In deze tabellen worden overzichten van gerealiseerde tekort/overschot- en schuldposities in detail toegelicht. Daarnaast levert het ministerie van Financiën de Europese Commissie de begrotingen van Nederland en andere overzichten. Het CBS publiceert de BTP-tabellen ook [op zijn website](#). Hier is ook meer informatie te vinden over de EMU-normen.

Minder dan helft van EU-landen binnen EMU-normen

Nederland behoort tot de 13 landen van de EU waarvan zowel het overheidssaldo als de overheidsschuld eind 2017 voldeden aan de EMU-normen. Lidstaten die niet voldeden aan beide normen kampten hoofdzakelijk met een te hoge overheidsschuld.

Uitgezonderd Spanje, met een tekort van 3,1 procent bbp, had namelijk geen van de lidstaten van de EU in 2017 een tekort groter dan 3 procent bbp. Het gemiddelde overheidssaldo van de 28 lidstaten kwam in 2017 uit op een tekort van 1,0 procent bbp. Met een begrotingsoverschot van 1,2 procent bbp voldeed Nederland ruim aan de norm. Malta kende het grootste begrotingsoverschot, namelijk 3,5 procent bbp.

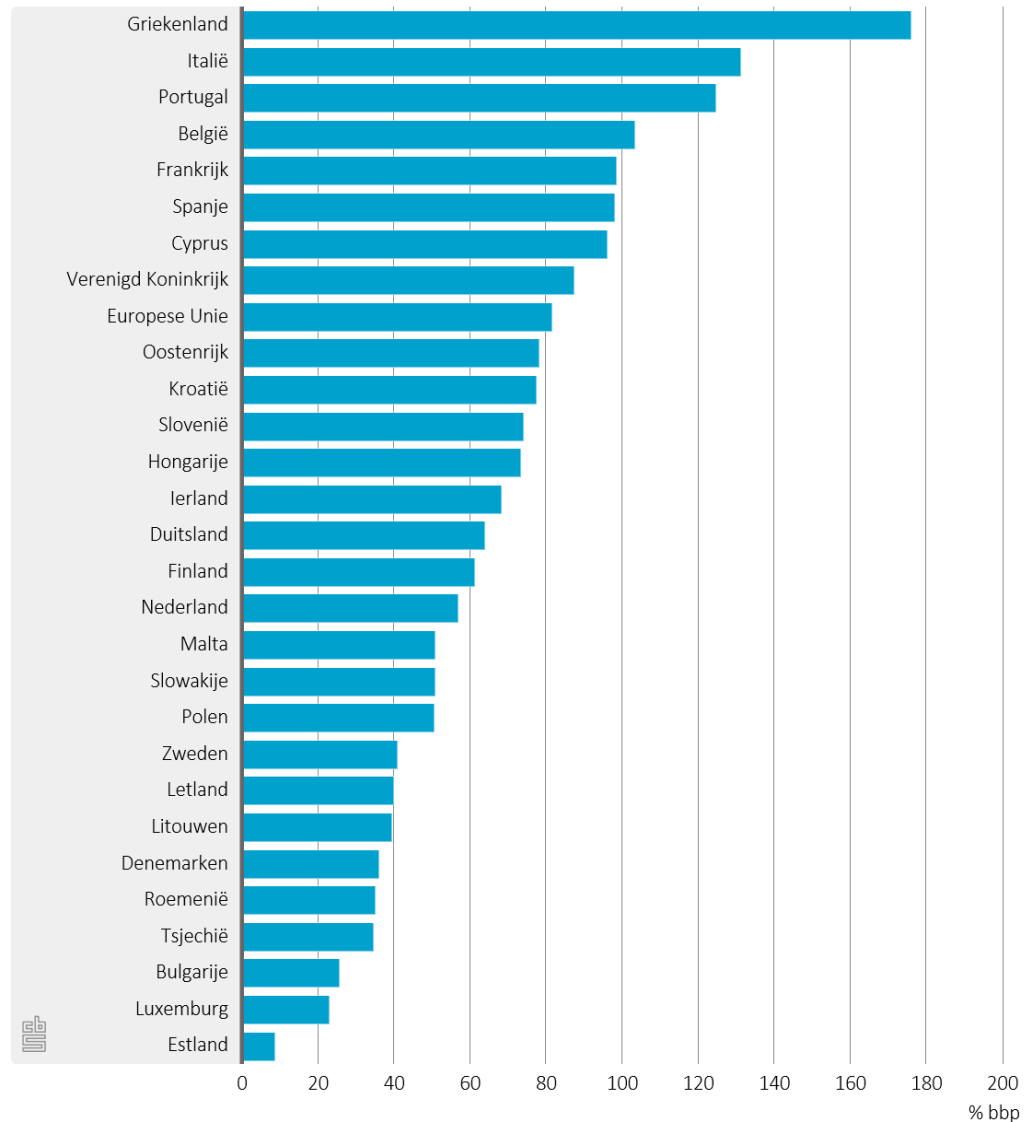
Figuur 4. Overheidssaldo EU-landen, 2017

Eurostat: Quarterly non-financial accounts for general government; Net lending/borrowing

De gemiddelde schuldquote van de EU-lidstaten lag eind 2017 op 81,6 procent bbp. Voor de EMU-normen is de schuldpositie aan het eind van het kalenderjaar relevant. De overheidsschuld van Nederland was op dat moment gedaald tot 57 procent bbp en lag hiermee voor het eerst sinds 2010 weer onder de EMU-norm van een maximale schuld van 60 procent bbp. Griekenland had met een schuld van 176,1 procent bbp de zwaarste schuldenlast, gevolgd door Italië en Portugal. Estland had met 8,7 procent bbp verreweg de laagste schuld van alle landen van de EU. Hoewel Griekenland de hoogste schuldquote had, was absoluut gezien de overheidsschuld van Italië het grootst. Deze bedroeg in totaal 2.263 miljard euro, waar de schuld van Griekenland een hoogte had van 317 miljard euro.

Figuur 5. Schuldquote EU-landen, 2017

[Eurostat: Quarterly government debt; gross consolidated debt](#)

Renteverschillen op overheidsschuld in Europa toegelicht

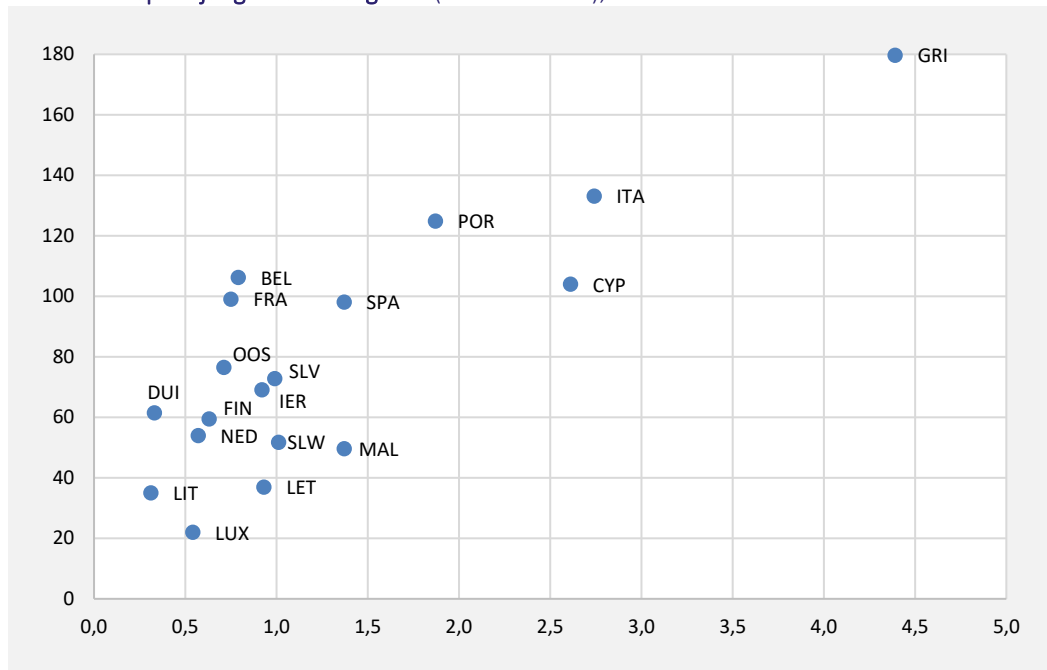
De financiële markten laten verschillen zien in de kredietwaardigheid van overheden in Europa. Dit betekent dat de rentepercentages op de overheidsschuld die overheden van de Europese lidstaten moeten betalen verschillen in hoogte. Deze rentepercentages hangen deels samen met de omvang van de overheidsschuld en het vertrouwen van de financiële markt in de kredietwaardigheid van de desbetreffende overheid.

In figuur 6 is voor de eurolanden de schuldquote, de overheidsschuld als percentage van het bbp, halverwege dit jaar afgezet tegen de geldende rente op 10-jarige staatsobligaties op dat

moment. De figuur laat zien dat overheden van landen met een relatief hoge overheidsschuld moeten lenen tegen hogere rentepercentages dan landen met een lagere schuld. Een hoge schuld brengt risico's mee. Immers, naar mate de schuldenlast toeneemt, stijgt ook de kans dat een schuldenaar zijn verplichtingen niet kan nakomen.

In de figuur is de schuld uitgedrukt als percentage van het bbp. Het bbp is een graadmeter voor de omvang van de grondslag voor belastingheffing, en dus voor de financiële armslag van een overheid. Doorgaans is de economische groei sterk gecorreleerd aan een stijging van de belastingopbrengsten.

Figuur 6. De schuldquote van landen in de eurozone (verticale as, %bbp) en het effectief rendement op 10-jarige staatsobligaties (horizontale as), medio 2018

[Eurostat: Quarterly government debt; gross consolidated debt](#)
[ECB: Interest rate statistics](#)

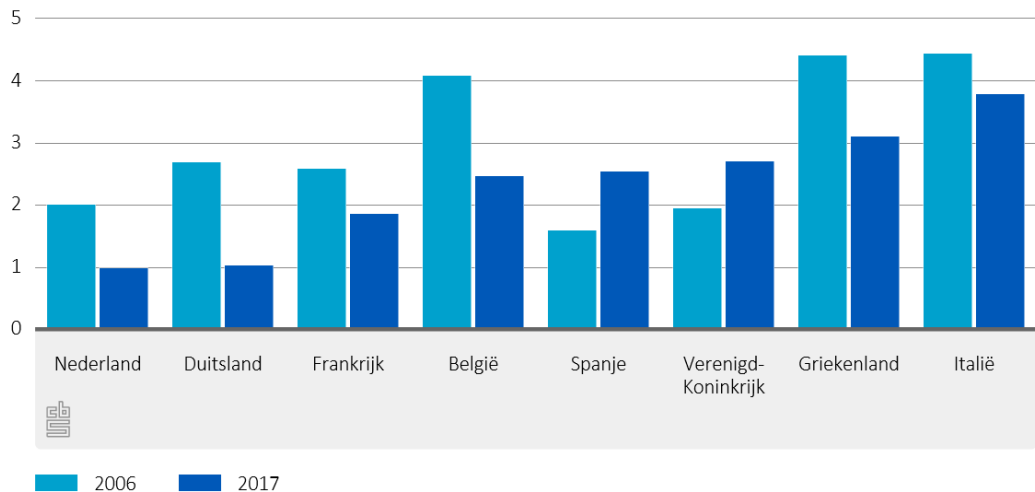
Een toename van de schuld kan dus op twee manieren leiden tot een hogere rentelast, namelijk door de toename van schuld zelf en door een stijgende risicopremie die verwerkt is in de te betalen rente. Deze effecten versterken elkaar. Het SGP moet ervoor zorgen dat de schulden van overheden niet te hoog oplopen. Dit zal er tevens toe bijdragen dat verschillen in risicopremies binnen de EU beperkt van omvang blijven.

In figuur 7 zijn de rentebetalingen van de overheden van acht EU-landen met elkaar vergeleken. Met uitzondering van Spanje en het Verenigd Koninkrijk zijn in de periode 2006-2017 de rentelasten als percentage van het bbp gedaald. Alle overheden van de getoonde landen hebben in deze periode geprofiteerd van de dalende rente. Uiteraard had deze een neerwaarts effect op de rentebetalingen. Hoe hoger de staatsschuld, des te groter het effect van de rentedaling is geweest.

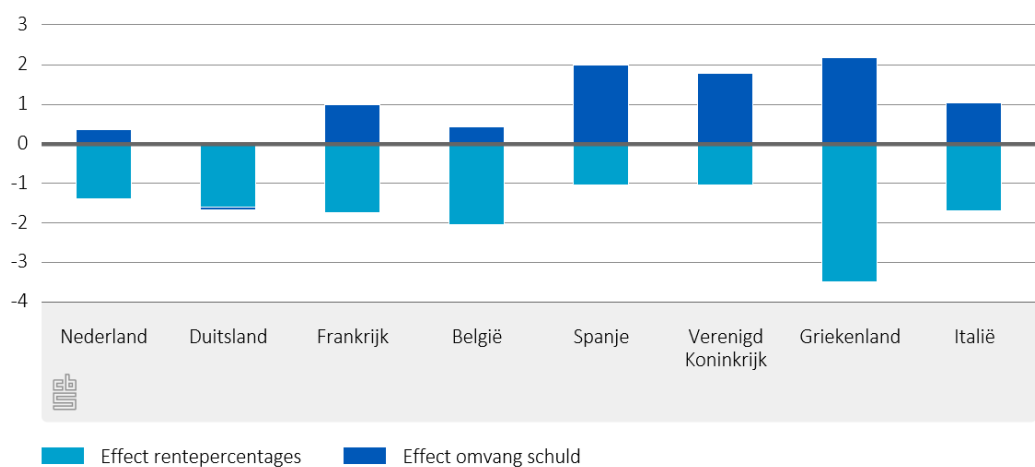
Met uitzondering van Duitsland ligt in alle landen de staatsschuld als percentage van het bbp in 2017 hoger dan in 2006. Deze stijging heeft logischerwijs een opwaarts effect op renteverplichtingen van overheden gehad. De financiële crisis heeft een belangrijke rol gespeeld

bij de gestegen overheidsschulden van EU-landen in deze periode. De som van beide effecten verklaart de totale verandering in de rentelasten tussen 2006 en 2017.

Figuur 7. Rentelasten als percentage bbp EU-landen, 2006-2017

Figuur 8. Effecten van rentepercentages en omvang schuld, 2006-2017

[Eurostat: Quarterly government debt; gross consolidated debt](#)
[Eurostat: Quarterly non-financial accounts for general government; interest payable](#)

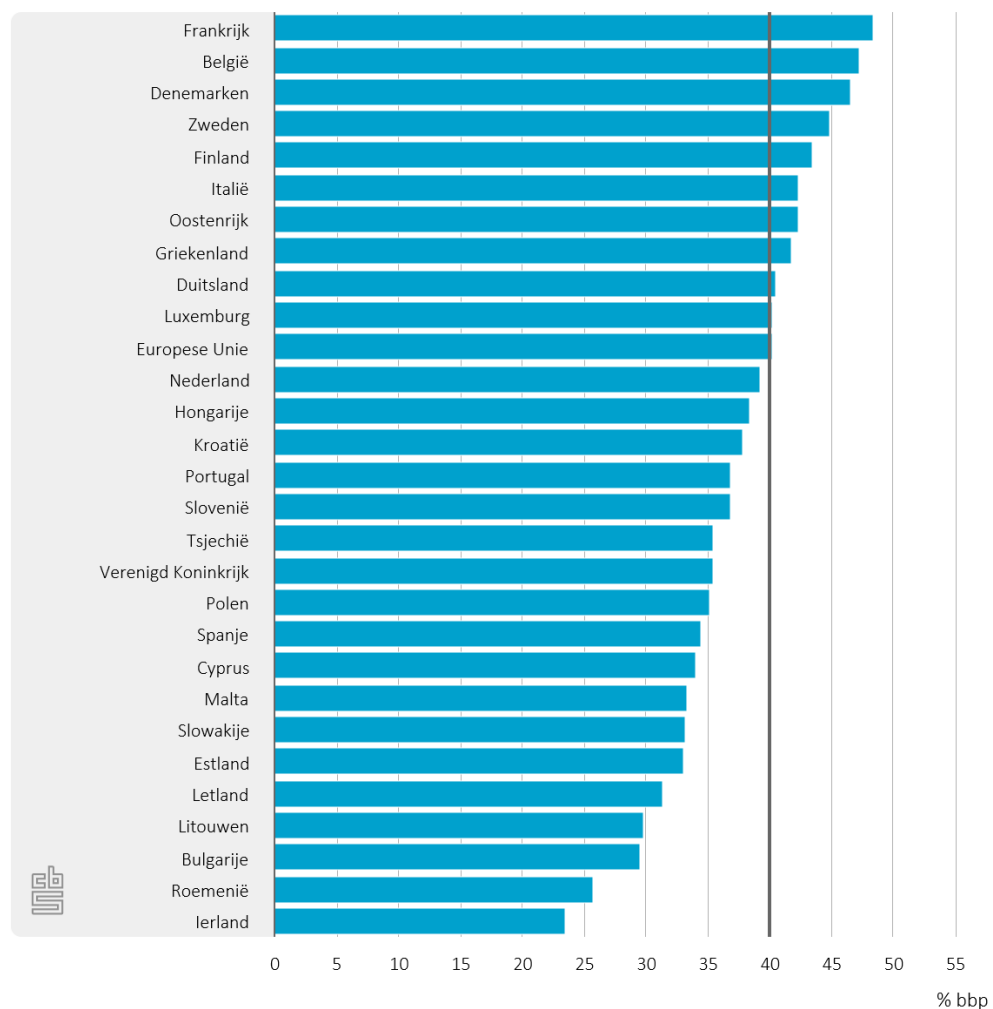
In figuur 7 en 8 zijn de acht landen gerangschikt naar relatieve omvang van de rentebetalingen in 2017. Net als voor Duitsland bedroegen de rentelasten van de Nederlandse overheid in 2017 1 procent bbp (ruim 7 miljard euro voor Nederland). Voor Italië bedroegen de rentelasten in dit jaar 3,8 procent bbp (65,5 miljard euro). Het verschil in de absolute omvang van rentelasten tussen beide landen is uiteraard deels het gevolg van het feit dat de Italiaanse economie, gemeten aan de hand van het bbp in 2017, ruim twee keer groter is dan de Nederlandse. De mutaties in de rentelasten als percentage van het bbp tussen 2006 en 2017 uit figuur 7 worden in figuur 8 verklaard door zowel de rentepercentages als de omvang van de schuld.

Collectievelastendruk Nederland onder EU-gemiddelde

De collectievelastendruk van Nederland kwam in 2017 uit op 39,2 procent bbp. Hoewel de collectievelastendruk sinds het begin van de huidige meetmethode in 1995 niet eerder zo hoog was, ligt deze nog steeds onder het gemiddelde van de EU. Dit lag in 2017 namelijk op 40,2 procent bbp. De collectievelastendruk wordt bepaald door de betaalde belastingen en premies te delen door het bbp.

In Frankrijk was de collectievelastendruk met 48,4 procent bbp het hoogst van alle EU-landen. Dit valt met name te wijten aan de relatief hoge sociale premies die werkgevers in Frankrijk betalen. Ook in België, Denemarken en Zweden ligt de collectievelastendruk ruim boven het EU-gemiddelde. In België zijn zowel de relatief hoge sociale premies als de belasting op inkomen een verklaring hiervoor, terwijl in Denemarken en Zweden de belasting op het inkomen van

Figuur 9. Collectievelastendruk EU-landen, 2017

huishoudens bovengemiddeld is. Dit komt ook omdat Denemarken geen sociale premies kent. In veel Oost-Europese landen ligt de collectievelastendruk onder het gemiddelde van de EU. De collectievelastendruk van Ierland valt met 23,5 procent in 2017 het laagst uit van alle EU-landen. Hier speelt ook het zogenaamde noemer-effect een rol: het Ierse bbp is per hoofd van de bevolking relatief hoog, onder andere door de vestiging van bedrijven met weinig werknemers vanwege het gunstige fiscale klimaat.

Tegenover een hoge collectievelastendruk staan over het algemeen relatief hoge uitgaven aan sociale zekerheid. De uitgaven aan sociale zekerheid als percentage van het bbp liggen in Frankrijk, België, Denemarken en Zweden dan ook boven het Europees gemiddelde. In zowel de Oost-Europese landen als in Ierland wordt naar verhouding minder uitgegeven aan sociale zekerheid.

Om de internationale vergelijking mogelijk te maken is de collectievelastendruk gebaseerd op de cijfers van Eurostat. Door een andere berekeningswijze wijken deze cijfers licht af van de [cijfers die het CBS](#) normaliter publiceert.

Recente publicaties en cijfers

In het laatste kwartaal van 2018 zijn de onderstaande publicaties uitgebracht op het gebied van overheidsfinanciën. De publicaties zijn alle benaderbaar via de [themapagina Overheid en politiek](#). De toegang tot nieuwe cijfers is te verkrijgen via de CBS databank [StatLine](#).

Publicaties

Eigen vermogen provincies stijgt met 0,8 miljard	1 november 2018
Overheidsfinanciën 2017	12 september 2018

Cijfers

Kerncijfers Overheidsfinanciën	24 december 2018
Financiële balans, marktwaarde naar overheidssectoren	24 december 2018
Overheidsinkomsten: transacties en overheidssectoren	24 december 2018
Ontvangen belastingen en wettelijke premies	24 december 2018
Overheidsschuld naar schuldtitle, geldgever, waarderingsgrondslag en overheidssector	24 december 2018
Overheidsuitgaven; transacties en overheidssectoren	24 december 2018
Overheidssaldo en overheidsschuld naar overheidssectoren	24 december 2018
Decentrale overheid: baten en lasten en saldo per kwartaal	24 december 2018
Overige lokale overheid: inkomsten en uitgaven per kwartaal	24 december 2018
Overheidsuitgaven en bestedingen; functies	20 december 2018
Overheidsdeelnemingen: particuliere en overheidsondernemingen	19 december 2018
Gemeenterekeningen; gemeentelijke taakvelden, gemeentegrootteklasse, regio	19 december 2018
Gemeenterekeningen; gemeentelijke heffingen, gemeentegrootteklasse, regio	19 december 2018
Gemeenterekeningen; balans naar regio en grootteklasse	19 december 2018
Gemeenschappelijke regelingen; baten en lasten per functie	19 december 2018
Gemeenschappelijke regelingen; balansposten per 31 december	19 december 2018
Buitensporigtekortprocedure-tabellen	12 december 2018
Centrale Overheid: inkomsten en uitgaven op kasbasis	30 november 2018
Socialezekerheidsfondsen: inkomsten en uitgaven	30 november 2018
Provincierekeningen: Balans naar regio en per provincie	1 november 2018
Provincierekeningen: baten en lasten per taakveld	1 november 2018
Schuldgaranties, buiten balans PPS, niet-renderende leningen	31 oktober 2018